

DVA MEĐUNARODNA SPLITSKA SIMPOZIJA O STARIJOJ VJERSKOJ POVIJESTI HRVATA

Jedno posebno poglavlje u životu i radu nadbiskupa
dr. Frane Franića*

Atanazije J. Matanić, Rim

Prošlo je već preko 15 godina od pripreme Prvog međunarodnog splitskog simpozija, o prvim poznatim splitskim saborima (925. i dalje), održan krajem rujna 1978. Slijedio je Drugi početkom listopada 1985. Podsjećamo na ove prve podatke osobito zbog mladih među nama.

Ne bih htio da se ovo shvati kao nepotrebno laskanje, ali treba odati priznanje mons. dr. Frani Franiću, ondašnjem splitsko-makarskom nadbiskupu-metropoliti i ujedno velikom rektoru *Više bogoslovne škole u Splitu*, koji je bio pravi inicijator, pokrovitelj i svestrani podržavatelj ovih, za ono vrijeme, kod nas novih i neobičnih pothvata. Moramo, naime, napomenuti da se počelo raditi na okupljanju suradnika, ideja i sredstava već "sutrađan" poslije zloglasnog Karadorđeva. U vremenu, kad se nije smjelo ni spomenuti staro hrvatsko Tomislavovo kraljevstvo; kad su ljudi s jedne strane dobro uočavali značenje ovakova rada, a s druge strane bili su prisiljeni stajati po strani ili se čak skrivati. Poslije Prvog splitskog simpozija, pisao mi je jedan naš čovjek iz Švicarske (L. Kordić): "To je divno što Vi u Splitu radite."

Moram, također, podsjetiti da se tematika našega Prvog simpozija kretala, u prvom redu, oko problema vezanih za stare splitske sabore između 925. i 1089/90; dok je Drugi simpozij obrađivao problem pokrštavanja Hrvata u njihovoj novoj i današnjoj domovini od VII. stoljeća na ovamo. Podsjećam na ovo, jer je bilo ljudi, osobito kod nas u domovini, koji su mons. Franića odvrćali od tih tema, govoreći da se o tome nema puno reći, i prema tome simpozij postaje suvišan. Međutim, nekako između 1975. i 1976. mons. Franić je sa svojim idejama i namjerama došao u Rim, gdje je susreo svoga znanca i prijatelja mons. Michele Maccarronea, s kojim se poznavao iz koncilskih dana. Budući da je mons. Maccarrone tada bio predsjednik *Papinskog komiteta za povijesne znanosti* sa sjedištem u Vatikanu, mons. Franić je njemu izložio svoju prvotnu ideju o organiziranju jednog međunarodnog simpozija u Splitu s tematikom o prvim splitskim saborima. Prof. Maccarrone je ideju rado prihvatio, tim više što se još jako osjećala atmosfera II. Vatikanskog sabora. On je odmah mons. Franiću savjetovao glavnog tajnika simpozija i koje bi osobe mogle sudjelovati kao članovi pripremnog izvršnog odbora.

* Dr. Frane Franić, nadbiskup u miru, pokrenuo je s nekolicinom suradnika 1966. godine časopis *Crkva u svijetu*, bio njegov prvi urednik i ostao vrijedni dugogodišnji suradnik i podupiratelj. Ovom prilikom izražavamo nadbiskupu Franiću duboku zahvalnost za sve učinjeno i upućujemo iskrene čestitke za njegov 80. rodendan.

Pošto je ustanovljen izvršni odbor (Maccarrone predsjednik, P. Zerbi i A. Ivandija potpredsjednici, Matanić i S. Kovačić tajnici, te odbornici: R. Elze, V. Saxer, S. Krasić, J. Soldo, P. Belić, J. Lučić i D. Šimundža), prišlo se formuliranju glavne teme simpozija, te raspravljanju o pojedinim naslovima i mogućim predavačima. Važno je naglasiti da je ideju o simpoziju prihvatilo naš Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu i nastojao da na simpoziju sudjeluje što više domaćih znanstvenih djelatnika, iz svih naših većih središta i učilišta. Zahvaljujući mons. Maccarroneu dobili smo lijep broj stranih i znamenitih suradnika. Tako je pozdravni govor održao gosp. Michel Francois, ondašnji glavni tajnik *Međunarodnog odbora za povijesne znanosti*. Osim njega, od stranaca bili su nazočni sa svojim predavanjima: Harald Zimmermann, član ekipe *Monumenta Germaniae Historica*, Reinhard Elze, tadašnji direktor Njemačkog povijesnog instituta u Rimu, Franjo Venceslav Mareš, poznati slavist i profesor Bečke univerze, Viktor Saxer, profesor i rektor Papinskog arheološkog instituta u Rimu, Mihovil Lacko, profesor Papinskog orijentalnog instituta u Rimu, Cezar Alzati, ondašnji mladi profesor Katoličkog sveučilišta Srca Isusova u Milanu, Vittorio Peri, "SCRIPTOR" Vatikanske apostolske knjižnice, Mauricije Pinson, ikonograf iz Pariza. Simpozij je pozdravio svojim osobnim pismom Sveti Otac Papa Ivan Pavao I, koji je nenadano preminuo baš za vrijeme našega simpozija.

Zbornik radova s ovoga Prvog splitskog simpozija izišao je u Padovi (izd. Antènore) 1982, a sadrži 23 predavanja i njegovu "kroniku" iz pera splitskog profesora Slavka Kovačića. Naslov odgovara glavnoj i središnjoj temi simpozija: *Vjerski, ćudoredni i društveni život (u Hrvata) i splitski sabori X. i XI. stoljeća*. Pojedine teme i radovi tumače i osvjetljaju taj zajednički naslov: teme i predmeti orijentativne naravi, napose o crkveno-političkoj sredini (Zimmermann, Ivandija); predmeti bibliografske, historio-grafske i kritičke naravi (među njima se ističe rad J. Solde); teme i predmeti o raznim ustanovama te o vjerskom u ćudorednom životu (pitanje splitskog metropolitanskog primata, A. Matanić, J. Delić i P. Belić); više naslova ili tema crkveno-političke naravi (Elze, Lučić, Peri); naslovi liturgijske naravi, s pitanjima glagoljice, jezika i obreda (Mareš, Lacko, Zelić-Bučan); te konačno nekoliko tema o odnosima između Splita i drugih naših metropolija i biskupija (Peloza, Basler, Perićić i Foretić).

Kako se iz ovog sažetog pregleda može vidjeti, naš Prvi simpozij bio je tematikom veoma bogat, tim više ako k tome dodamo i često podulje diskusije. Izlazak njegovih radova imao je priličan odjek. Koliko je meni poznato, o njemu se kadkad opširnije pisalo ne samo u Hrvatskoj i Sloveniji, nego i u Italiji i Njemačkoj. U talijanskom povijesnom časopisu *Aevum* 1986. prof. Pietro Conte osvrnuo se na našu najstariju povijesnu problematiku, na temelju našega zbornika, na osam gusto pisanih stranica. U Njemačkoj je dr. Lothar Waldmüller, koji je inače bio i nazočan na simpoziju, god. 1987. objavio krasan svezak o ranijim saborima (sinodama) na području Dalmacije, Hrvatske i Ugarske, pri čemu se veoma mnogo koristio našim radovima. Vjerujem da meni nisu poznati svi osvrti na ovaj simpozij i na njegov svezak (recenzije, obavijesti), ali uvjeren sam da ih, osim spomenutih, još ima. Vatikanski dnevnik *L'Osservatore romano* kao i hrvatski program Radio Vatikana dosta su opširno govorili o našem simpoziju.

Pošto je god. 1982. izišao zbornik Prvoga splitskog međunarodnog simpozija, ohrabreni i obogaćeni iskustvom ubrzo smo počeli pomišljati

na drugi. Pokretač i pokrovitelj bio je opet mons. F. Franić, u ime svoje metropolije i uz suradnju gotovo istih ljudi i ustanova: Maccarrone, Vidović, Matanić, Šimundža, Bačvari. Uz ove su se našli i članovi znanstvenog odbora: Duda, Foretić, Elze, Saxer, Krasić i Lučić. Simpozij je organiziran uz podršku *Papinskog komiteta za povijesne znanosti*, zagrebačkog *Katoličkog bogoslovnog fakulteta* i *Teologije u Splitu*.

Prva zadaća znanstvenog odbora bila je da odredi opću i središnju temu simpozija, a onda da sugerira pojedine teme i pronađe predavače. Glavna tema ovoga drugog simpozija bila je: *Počeci hrvatskog kršćanskog i društvenog života od VII. do kraja IX. stoljeća*. Vrijeme održavanja: početkom jeseni 1985, kad se ujedno spominjala 1100. godišnjica smrti sv. Metodija 885.

Sa spomenutom temom htjelo se na neki način dopuniti tematiku i predmete prvoga simpozija, makar je izgledalo kao da se ide unatrag; ali bez sumnje bijaše to za dobro naše povijesne znanosti. Na ovom drugom simpoziju aktivno je sudjelovalo oko 30 predavača raznih naroda i jezika, između Amerike i Hrvatske. Među njima je bio čitav niz naših domaćih znanstvenika, laika i svećenika, istraživača i profesora iz Zagreba, Sarajeva, Dubrovnika, Splita i Zadra. Simpozij su pozdravile ugledne osobe, osobito mnogi naši biskupi i neke znanstvene ustanove.

Svi su sudionici bili veoma ugodno obradovani osobnim pismom Pape "Slavena" Ivana Pavla II, upućeno mons. Franiću, i to na hrvatskom jeziku. Franić je obavijestio Sv. Oca o održavanju ovoga simpozija. Papino je pismo veoma značajno u višestrukome pogledu: Ono je službeni papinski dokumenat na hrvatskom jeziku; govori o zauzimanju Crkve za povijesne znanosti uopće, a Papa to zauzimanje naziva *uslugom* koju Crkva pruža bilo znanosti bilo istom građanskom društvu; s time u vezi Papa hvali inicijativu simpozija, koji se k tome održava u okviru čitilmetodskih slavlja u Crkvi i u našoj domovini; naglašava važnost tematike simpozija, vezane uz "kršćanske korijene hrvatskoga naroda", tj. uz njegovo krštavanje i prvu evangelizaciju; na koncu Papa izražava želju da simpozij dođe do obilnih znanstvenih i vjersko-životnih dostignuća. Navodim doslovce zaključne riječi Svetog Oca: "Zanimanje što se posvećuje vašoj povijesti i napose vašim kršćanskim počecima, bit će snažan poticaj da se svi Hrvati još više zanimaju za svoje početke i u njima prepoznaju vlastiti identitet kao narod koji je pozvan da bude dio zajednice naroda Evrope. U onim počecima ukorijenjeni su i razvili su se vaša kultura i vaš nacionalni genij. To je baština na kojoj Hrvatska može i mora crpiti kao na uvijek svježem i dobrotvornom izvoru."

Na ovom Drugom simpoziju obrađeno je oko tridesetak pojedinačnih tema, koje su se redale po izvjesnom slijedu počevši od čisto povijesnih i arheoloških do evangelizacijskih i onih tema u vezi s bogoslužjem i njemu bliskih područja (liturgijski jezik, crkvena umjetnost, glazba, i dr.).

Zbog više razloga teme prve skupine, tj. povijesno-arheološke naravi, smatrane su uvodnim i temeljnim. Sada kad imamo u rukama zbornik radova (izd. *Crkva u svijetu*, Split 1990), bolje vidimo i stvarne rezultate, makar je po neka tema izostala u svesku. Jedna od zanimljivosti predstavljena je u prilogu mons. prof. V. Saxera o dobro poznatom splitskom Evangelistaru (vrijeme, podrijetlo, pismo, itd.).

U istu skupinu tema i predmeta uvršteno je nekoliko povijesnih sinteza, kao što je bila ona uvodna profesora Omeljana Pritsaka, o oblikovanju kršćanske nacije Hrvata u IX. stoljeću, ili one profesora Kolarića i Foretića o pokršćavanju Hrvata. Kolarić je veoma jasno prikazao tri teorije o pokršćavanju Hrvata, od kojih, čini se, svaka ima dio istine, tako da možemo podržati tezu o postupnom pokršćavanju Hrvata kroz dva stoljeća. S pravom je zapaženo da je hrvatsko osmo stoljeće premalo poznato, pa to razdoblje treba više proučavati, osobito uz pomoć bizantskih i mletačkih izvora. Za naše deveto stoljeće nešto je u tom pravcu učinio prof. Reinhard Schneider, preispitujući franačke izvore (veoma dobro i vrijedno).

U drugoj skupini tema ovoga simpozija ističe se prilog prof. Giuseppe Cuscitoa (iz Trsta) o udjelu Franaka u kršćavanju zapadno-južnih Slavena, Slovenaca i Hrvata. Općenito se može reći da je ovim prinosom franački udio u našoj evangelizaciji prilično dobro osvijetljen. Prof. Đuro Basler donio je s tim u vezi nekoliko podataka za područje BiH. Naši domaći istraživači, dr. Koščak i prof. Perićić, pozabavili su se problematikom Popa Dukljanina i njegova Duvanjskog sabora. Koščak vjeruje u stvarnost ovoga sabora i stavlja ga u god. 878, pridajući mu veliku važnost. Radi se, naime, o vremenu kneza Branimira i pape Ivana VIII.

Treća skupina tema Drugog splitskog simpozija, vezanih na bogoslužje i srodna područja, pokazala se veoma zanimljivom. Ovamo spadaju predavanja Stošića, Demovića, Japundžića, Albe Orselli Carile, Imre Bobe i Benedikte Zelić-Bučan. Sama ova imena podsjećaju na neke izvorne teze i hipoteze ovih predavača, čime mislim napose na o. Marka Japundžića i Imre Bobu, a sve u vezi s ćirilometodskom problematikom i glagoljicom. Prof. Boba je dobar poznavalac i ljubitelj hrvatske povijesti, a nama Hrvatima može biti od velike koristi, ukoliko njegove hipoteze budu potvrđene i prihvaćene.

Budući da je zbornik radova s ovoga Drugog splitskog simpozija objavljen tek 1990. godine, za sada ne možemo puno reći o njegovim odjecima. Ipak je bilo ponešto pisano za vrijeme pripreme simpozija i njegova održavanja, kao što smo mogli čitati u Vatikanskom dnevniku *L'Osservatore romano*, pa u *Crkvi u svijetu* i u *Croatica christiana periodica*. Dični *Marulić* je govorio o simpoziju 1986. i nedavno o zborniku (1991, br. 3, str. 399-402, T. Heres).

Što se tiče problema i poteškoća vezanih uz ovakove pothvate, bilo ih je raznovrsnih: organizacijskih, ekonomskih, osobnih. Glavni teret financiranja ponio je mons. Franić uz pomoć svojih darežljivih dobročinitelja. Organizatori mogu sa svoje strane reći da su nastojali što više i što bolje približiti stvarnost idealu, pa su u tome relativno uspjeli. Koliko god se trudili i štošta poduzeli da bi ideal bio što vjernije ostvaren, ipak uvijek ponešto ili ponetko zataji. To je opće iskustvo. Prof. Duda u svojem pozdravnom govoru reče da je program bio "skladan" i da se sabrao "ugledni vijenac predavanja".

Možemo se upitati: Kako i zašto je mons. Franić došao na zamisao da organizira ove simpozije o našoj starijoj i ne samo vjerskoj povijesti? Meni se čini da je opravdano postaviti ovo pitanje i tražiti dotični odgovor, da možemo bolje smjestiti ovu djelatnost nadbiskupa Franića u njegov život, pa i njegov i naš povijesni kontekst.

a) Prije svega mislim da ova djelatnost mons. Franića potječe iz njegove ljubavi prema rodu, zavičaju i domovini, dakle iz rodoljublja, koje je za nas vjernike ne samo ljudska nego i važna kršćanska krepost. U doba jakih protunarodnih presija; u doba kad se nije moglo ni misliti da smo izrasli iz starih hrvatskih korijena; u doba kad smo pred vlastitim očima gledali kako se zanemaruju i uništavaju naše vjerske i narodne starine (vidi slučaj starokršćanskih i starohrvatskih spomenika baš ovdje u Splitu), mons. Franić je htio nešto učiniti da zlo bude manje. Pod zaštitnim plaštem vjere, crkvenosti i međunarodnosti nadvladane su mnoge (ne sve!) poteškoće, i danas uživamo plodove naših dvaju simpozija; dva zbornika radova predstavljaju i sadrže poglavito te plodove: *scripta manent*. Mons. Franić je svojedobno lijepo napisao glede gradnje konkatedrale sv. Petra: Ona ostaje svjedok vremena u kojem je nastala. Nešto slično mogli bismo reći i o našim simpozijima i o njihovim zbornicima.

b) Drugo, mons. Franić, kao teolog i kao nadbiskup-metropolita, imao je velikog udjela u radovima Drugog vatikanskog sabora: od njegovih pripremnih dana do samoga zaključka. Poznato je koliko je Sabor raspravljao i izrekao razne misli o civilizaciji, kulturi i ljudskoj povijesti, s jedne strane, te o vjernicima i Crkvi u odnosu prema tim vrednotama, koje, ukratko rečeno, Crkva i poštuje i vrednuje u svim pojedinim narodima (mislimo samo na tzv. misijske zemlje!). Osobito je pod ovim vidom zaslužna pastoralna konstitucija "Gaudium et spes - Radost i nada", u kojoj se kaže da Crkva priznaje pozitivne vrednote kulture, njezin pluralitet, autonomiju, slobodu, ali i njezine probleme u vezi s vjerom, pastoralom, obitelji. Zato Sabor govori i o "evangelizaciji" i kršćanskom animiranju kulture, o pravo shvaćenu napretku, o kulturnim antinomijama, itd. (Sabor je pokušao dati i vlastitu definiciju kulture, GS br. 53). Jedan od plodova toga saborskog učiteljstva je današnje *Papinsko vijeće za evangelizaciju kulture*, a preporuča se da svaka Biskupska konferencija osnuje slično vijeće (možda čak i svaka biskupija).

Mislim da ovo saborsko učiteljstvo dobro osvjetljuje, tumači i opravdava rad i napore mons. Franića na području kulture, napose na području naše vjerske i narodne povijesti. Čini mi se da boljega opravdanja ne bismo mogli navesti.

Danas pak rado govorimo o odnosu kulture i duhovnosti s uvjerenjem da se ove dvije stvarnosti (i dva ideala) dopunjavaju i susreću. Po našem mišljenju nema ispravne kulture bez duhovnosti, jer ova doprinosi i čini da ona bude još kulturnija i potpunija, da ljudski život bude još ljudskiji.